Arheologii ale prezentului în Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020

Adriana STAN

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu", Cluj-Napoca
Sextil Puscariu Institute of Linguistics and Literary History, Cluj-Napoca
Personal e-mail: adrstan@yahoo.ca

Archaeologies of the Present in The History of Contemporary Romanian Literature: 1990-2020

Abstract: The paper disscusses the literary-historiographical enterprise of Mihai Iovănel's *History of the Contemporary Romanian Literature: 1990-2000* as a turning point in respect with the twofold aesthetic and ethnocentric dominant of this genre in Romania, whose tradition that is traceable back to the pos-Thaw period prolongs into postcommunism. Iovănel's self-claimed "postmarxist" approach puts under a deconstructive lens the ideological embededness of the Romanian literary space, whose postcommunist avatar still owes largely to its communist heritage by its indebtment to dominantly conservative and right ideologies. It also switches the analytical focus of the literary history towards the material (i.e. social, institutional, and so forth) conditions of the literary production per se. My essays develops two basic critical points derived from the above-mentioned premises. One concerns the topicality of the literary historian's leftist vantage point in the view of deciphering long-engrained myths of the national literature and of its criticism, thus providing a clearer, more realist picture of its concrete phenomena. The other debates the utility and eventual drawbacks of the retrospective analysis the historian is forced to assume in order to achieve his deconstructive task, a retrospection that pushes his investigation way behind the confines of "contemporaneity".
Keywords: ideology, realism, aestheticism, (post)communism, Marxism.

Citation suggestion: Stan, Adriana. "Arheologii ale prezentului în Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020". *Transilvania*, no. 7-8 (2021): 61-66.
https://doi.org/10.51391/trva.2021.07-08.07.

Mihai Iovănel vede în evoluția lui Andrei Gorzo (unul dintre criticii săi preferați) de la „individualism estetic" la „critica artei ca ideologie" un reflex al întregii critici românești postcomuniste. Acest scenariu nu este totuși atât de conturat în critica literară, nici măcar pe versantul ei încă tânăr, unde dacă există un interes reînnoit pentru ideologii, acesta depinde mai ales de restructurarea circuitului academic, încă *in progress* în România, care îi împinge pe tinerii cercetători români spre piața occidentală a domeniului. Chiar și așa, interesul respectiv e formalizat adesea ca un ritual de trecere (și de finanțare), sub al cărui evantai de cuvinte-cheie, ideea că literatura își păstrează forța de a dejuca orice ideologii modelatoare, fiindu-le, deci, sublim superioară, subzistă în filiația unei paradigme critice șaizeciste care s-a fisurat după 2000, dar nu a trecut până azi printr-o revoluție kuhniană. După cum au dovedit-o recenziile unora dintre congenerii lui Iovănel, comunitatea locală de specialiști mai nutrește un dispreț provincial și autoconsolator față de modele Occidentului care ne strică gândirea critică și specificul. Culmea e că neomarxismul afișat de Mihai Iovănel în Istoria sa este el însuși un pic *passé* în raport cu prezentul academic occidental al post-teoriei și al scărilor globale de analiză, în cadrul cărora metodologiile cantitative semnalează și tentativa de neutralitate/neutralizare ideologică, după decenii de monopol al studiilor culturale intens politizate. Așa că doar pe o piață critică atât de decalată ca în România putea uimi această sinteză lexicografică – altfel, necesară și realizată în premieră – prin caracterul său „revoluționar", „partizan" sau

prin „lipsa de credibilitate în eșafodajul ideo-teoretic”[1].

Perspectiva din care Mihai Iovănel discută literatura, legând-o de condiții materiale de producție, circuite sociale și instituționale, precum și de valorile politice pe care, asumat sau nu, le distribuie, rezonează totuși mai degrabă cu noul istorism și cu hermeneutica suspiciunii dominante în spațiul academic anglo-american al anilor ’80-’90[2]. O astfel de contracultură intelectuală puternic vascularizată marxist – care, în societățile occidentale, funcționa alternativ față de spații publice mai degrabă conservatoare sau, cel puțin, inundate de neoliberalismul triumfător la capătul Războiului Rece – și-a găsit greu locul în cercetarea literară românească de după 1989, ca etapă de reflecție critică necesar demitizantă. Chiar și în tentativele de popularizare universitară, eventual la nivel de studii masterale, de obicei anglo-americane, acest conglomerat metodologic neomarxist a fost privit în România, ca orice ținând de eticheta simplist evaluată a „studiilor culturale”, ca produs alogen de care să ne apropiem precaut. De o direcție similară de gândire și plasată pe aceleași poziții contraculturale (dar lipsită de roade în studiile literare) s-ar fi putut vorbi eventual în raport cu grupul, astăzi risipit, al intelectualilor din jurul CriticAtac, o zonă alternativă care a captat mai ales frustrarea față de monopolul conservator și de dreapta ancorat în discursul anticomunist local. De aici nivelul extrainstituțional în care s-a produs și s-a consumat respectivul declic ideologic, survenit după criminalizarea publică a comunismului și relativ sincron *crash*-ului economic de la sfârșitul anilor 2000. Nu întâmplător, o parte din autorii asociați grupării CriticAtac s-au fixat ei înșiși la stânga după începuturi pe poziții mai moderate de liberalism/social-democrație. Această mișcare poate fi aproximată inclusiv în cazul criticilor literari Costi Rogozanu, fostul cronicar al *României literare*, și al lui Mihai Iovănel, cel mai talentat și de anduranță cronicar al literaturii postcomuniste. Spre deosebire însă de cel dintâi, care își configurase deja la vremea lansării platformei o identitate de comentator cultural independent, Iovănel a continuat să funcționeze alternativ, și chiar cu productivitate maximă, în instituția accentuat „conservatoare” și „tradițională” a Academiei.

Cărțile publicate de Mihai Iovănel de-a lungul anilor 2010, independent de masivele sale contribuții în lexicografia literară „oficială” și în recenzarea literaturii contemporane, au certificat atașamentul neabătut și, s-o spunem de-a dreptul, curajos al criticului nu doar pentru zona încă puțin frecventabilă în România a „ideologiilor literaturii”, dar pentru direcția și mai nepopulară (în acest domeniu) de stânga, pe care și-a consolidat-o prin lecturi extensive, neobișnuite pentru majoritatea omologilor săi, din economie, sociologie, politologie. Asumarea acestei tendințe a continuat să-l individualizeze pe Mihai Iovănel, chiar și în contextul în care volumele și studiile publicate în ultima decadă de congenerii săi critici s-au raliat, în cea mai mare parte, unor standarde academice transnaționale prin adoptarea unor poziții deconstructive, sau măcar gradual chestionante, față de vechiul canon estetic purist[3]. Cealaltă trăsătură specifică, pe care un călinescian ar putea-o considera marcă a unui spirit critic „de vocație”, constă în spiritul liber și nepăsător față de idoli în care Mihai Iovănel își abordează subiectele. Ca să scrie o istorie a literaturii, fie ea și delimitată temporal, criticul avea nevoie nu atât de timp – pe care obligațiile lexicografice de la Institut și cronica literară la zi l-au umplut cu suficient material chiar și până la o vârstă deloc înaintată –, cât de o anumită indiferență față de complexele autorității și miturile inaugurale care au marcat istoriografia literară românească, pe cea post-călinesciană, cel puțin. Presiunea antecedentului de nedepășit sau ideea că istoria literară ar trebui să reprezinte un *magnum opus* și, mai ales, să instituie o scară de valori estetice (nu doar tabloul plauzibil și coerent al unor fenomene) au continuat să afecteze istoriografia postcomunistă autohtonă mai mult decât demonetizarea globală a acestui gen cu rădăcini naționaliste. Totuși, așa cum bine observa și Mihai Iovănel într-un interviu[4], istorii literare au continuat să fie publicate și să furnizeze instrumente utile de cercetare, chiar dacă procesarea reformelor metodologice din ultimele decenii a cerut elaborări colective sau pe unități analitice transcendente „națiunii” și „operei” care au îndepărtat genul de povestea etnocentrică tradițională și de formula listei canonice.

Evident, Mihai Iovănel scrie (doar) o istorie de autor, în care nici nu se străduiește prea mult să-și ascundă simpatiile sau antagonismele ideologice. Semn al prezenței temperamentale a criticului, destule pagini sclipitoare argumentativ îi ies tocmai din dezacordul cu zona conservatorismului estetic căreia, în postcomunism, intelectualii umaniști români i-au asociat susținerea naivă a neoliberalismului, cel mai adesea bazată doar pe o „cultură sociopolitică precară”. Faptul că zona respectivă a furnizat discursul mainstream pe cea mai mare porțiune a literaturii noastre postcomuniste face demersul contrastiv al lui Iovănel salutar, indiferent dacă deconstrucția acelui focar de idei – care este, în fond, o reconstituire plauzibilă – își are sau nu echivalent „de stânga” în atitudinea critică manifestată în analizele literare propriu-zise.

În primul rând, acest demers interoghează un mănunchi de discursuri care, la fel ca tot ce ține de bazinul generic al centrului și al dreptei, tind să-și nege caracterul ideologic, livrându-se sub forma unui dat. Pentru istoriografia românească de raftul întâi, ideea, devenită loc comun în critica occidentală încă din jurul lui 1980[5], că valorizarea estetică operează prin prisma unor ideologii are și astăzi datele unei ipoteze revoluționare și inconfortabile. De-a lungul deceniilor comuniste de autonomism estetic, dimensiunea „antipolitică” pe care s-a întemeiat critica românească a dus la ocultarea pozițiilor ideologice, inclusiv a celor care, în tradiția precomunistă a criticii și a istoriografiei românești, fuseseră jucate cu cărțile pe față. Maiorescu și Lovinescu au fost considerați, astfel, campioni ai esteticului pur, iar Manolescu și Simion au putut institui canoane estetice în a căror componență valorile conservatoare sau liberale au părut irelevante sau, mai exact, nu au deranjat pe nimeni. „Ideologia” a dobândit, în schimb, și a moștenit în lumea literară românească o semnificație compromisă, fapt vizibil nu doar în ezitările criticii și istoriografiei față de istoricizare, ci și în prestigiul

prelungit după 1989 al tehnicilor ficționale anti-realiste. La fel cum constructul, în fond, mereu heteronom al esteticului, a naturalizat (și) anumite valori politice, anticomunismul a fost promovat în postcomunism ca principiu etic de necontestat.

Lectura ideologică a lui Mihai Iovănel are, așadar, capacitatea de a radiografia acid și într-o lumină lucidă acest climat cultural, revelându-i mecanismele printr-o soluție ideatică de contrast. Dar pentru că se adresează unor principii intelectuale naturalizate, autorul trebuie să facă unele eforturi de alfabetizare și autoexplicare. De aici modul oarecum pedagogic în care își definește termenii de analiză, incluzând definiții standardizate (precum cea a relației dintre bază și suprastructură) sau recursul la categorii brute din lexiconul de bază al marxismului, nu neapărat al celui „post-" („mica burghezie intelectual-literară", „proletariat intelectual", „activitatea de clasă a scriitorilor", „discursuri despre elite și zero interes pentru cei mulți", „demascare a alienării capitaliste" etc.). Din vremea realismului socialist nu îi mai fusese aplicat, în fond, literaturii române un astfel de limbaj conceptual, dar exotismul său în contextul critic prelungit până astăzi denotă mai degrabă lipsa de pluralism ideologic a lumii literare românești, decât eventualul „dogmatism" al lui Mihai Iovănel. Pentru a decripta câmpul intelectual și literar postcomunist, autorul utilizează aceste categorii în principal sub aspectul analizei tematice și în secundar sub aspect instituțional (pentru care îi lipsesc, totuși, instrumente sociologice de abordare în profunzime[6]), motiv pentru care Istoria sa nici nu a părut suficient de „materialistă" pentru comentatorii de stânga veniți din zona studiilor sociale[7].

Pe de altă parte, tocmai asumarea decomplexată a acestui limbaj, înfruntând pe față reminiscențele dogmatice pe care el încă le poartă în România, și calitatea speculativă care îl susține în analize conferă cărții lui Mihai Iovănel valoarea unei schimbări de macaz în istoriografia autohtonă. Istoricii literari de tip marxist care au continuat să publice după realismul socialist – Paul Cornea, Zigu Ornea, Ovid S. Crohmălniceanu, Marian Popa – și-au refulat cadrul ideologic propriu, devenit între timp discreditat în *high life*-ul critic local și transformat în formă retorică goală în discursul puterii politice. Altfel spus, au evitat să-l recondiționeze ideatic și conceptual, încercând, în schimb, să-l mute pe terenul informației istorice, bogat documentate, cu privire la contextele și condițiile materiale ale literaturii. În același timp, nu au reușit să dea acestui cadru materialist suficient credit interpretativ încât să-l impună, după precedentul dogmatic, ca opțiune validă metodologic alături de istoriografia post-călinesciană ancorată în canoane estetice. Volumul de referință al lui Paul Cornea despre condițiile sociale și politice de la „originile romantismului românesc" e rupt între o primă parte de minuțioasă investigație istorică și ideologică a unei lumi aflată pe pragul ieșirii din feudalism și o a doua parte, în care autorul schimbă efectiv placa, trecând la lecturi estetic-tematice, mai degrabă didactice, ale literaturii epocii respective[8]. Contribuțiile lui Zigu Ornea despre interbelicul românesc (care ating multiplele incidențe intelectuale ale extremei drepte) sau cele ale lui Marian Popa despre contemporaneitatea literară din comunism oferă, în schimb, input interpretativ minim dincolo de impresionantul cumul documentar și nici nu au rămas citate decât ca auxiliar în studiile locale de istorie literară. Pe lângă precaritatea speculativă, ce le-a lipsit acestor istoriografi de practică materialistă (cu excepția lui Crohmălniceanu, care a înregistrat o mutație mai substanțială de partea criticii estetice) a fost și exercițiul foiletonist, care ar fi putut să optimizeze nivelul interpretativ. După aproape două decenii de cronică literară practicată cu real talent, în tandem cu cercetări istorico-literare serioase, Mihai Iovănel este, în fine, istoricul literar capabil să coreleze metoda cu interpretarea și să scoată limbajul critic inspirat de stânga din fundătura în care îl lăsase realismul socialist.

Dar tocmai pentru că are un întreg teren de desțelenit, atât în ce privește cadrul conceptual, cât și sub aspectul principiilor care ne populează spațiul literar, Istoria lui Mihai Iovănel nu are cum fi una doar a contemporaneității. Perspectiva sa ideologică îl obligă, în fond, să descoasă câteva mituri consubstanțiale ideii naționale de literatură română. Principalul procedeu în acest sens îl reprezintă genealogia noțiunilor, care-i permite criticului să-și desfășoare inteligența speculativă și apetitul enciclopedic într-un mod aproape spectacular. Destinul realismului în literatura română, ca formă de import cu slabă inserție în condițiile unei fascinații timpurii pentru noutățile moderniste europene, ulterior devalorizată prin asociere cu dogmatismul socialist și cu dificultăți de a se reconsolida în postcomunism în contextul unei diversificări a realității sociale cu care scriitorii nu pot ține pasul; constituirea discursului anticomunist după 1989 ca un conglomerat ideologic care mobilizează atât zona neoconservatoare, cât și pe cea democrat-neoliberală într-o luptă pentru resurse și putere culturală, „autolegitimată" prin evacuarea semnificațiilor istorice și ideologice ale „comunismului real" în virtutea unei opoziții simpliste cu „capitalismul cel bun"; recurența autonomiei esteticului în critica autohtonă ca „teorie neelaborată", dar „soluție tactică de disociere a literarului" conform zonei ideologice cu care se identifică susținătorii săi, în raport de beligerață cu alți competitori ideologici (de tip etnicist, socialist, globalist etc.) – iată trei concepte al căror istoric realizat de Mihai Iovănel va rămâne de referință. Bineînțeles, acest istoric îl împinge pe autor departe în timp, căci dacă scenariul anticomunismului are o dată mai recentă de apariție, traseele realismului și ale autonomismului estetic se cer reconstituite de la sfârșitul secolului XIX. În cazurile menționate, lărgirea discuției (mult) dincolo de segmentul temporal al Istoriei nu tulbură conturul epocii „contemporane", pentru că multiple fenomene ale literaturii postcomuniste – de pildă, prestigiul metarealismului și cantonarea noului realism în forme închise de autobiografie sau decalajele metodologice ale criticii literare – pot fi înțelese doar prin tradițiile de gândire creativă și interpretativă care apasă asupra lor.

La fel de oportună în arheologia palimpsestului literaturii postcomuniste este relevarea numeroaselor fire care o leagă de perioada comunistă, mult mai puternice în cazul unui sistem literar bine structurat și finanțat înainte de 1989 și purtând o

aură tipic est-europeană, decât în cazul sistemelor economice și sociale edificate în comunism care au suportat de-a lungul tranziției o „dezasamblare" uneori furibundă. Astfel, chiar dacă literatura română intră după 1989 în declin acut de relevanță publică odată cu liberalizarea mass-media, iar restrângerea mecenatului de stat produce derivă pe mult-visata piață liberă, „comunismul continuă să fie prezent în standardele cantitative asociate automat culturii (fantasmele unei culturi amplu subvenționate de stat), în desenul instituțiilor (USR), în prestigiul remanent al scriitorilor omologați în comunism prin concursul întregului sistem educațional, în baza tropologică pe care comunismul (*y compris* memoria lui) continuă să o ofere (de pildă, prin compararea noii realități globale descoperite după 1989 cu experiențe ținând de vechiul realism socialist)", în autoritatea instituțională exercitată până azi de câțiva mari critici șaizeciști etc.

Pe lângă aceste pârghii de sistem rămase funcționale după 1989, destule motoare ficționale refac și ele un traseu ale cărui linii fuseseră stabilite anterior. Printre acestea, principiul echivalării „ilizibilului" literar cu „valoarea", pe temeiul subversivității prețuite înainte de 1989, care subzistă în gustul multor scriitori postcomuniști pentru metatext sau „simbolologie" și care camuflează, în fapt, o „slabă apetență sociografică" (Mircea Cărtărescu fiind exemplu paradigmatic al acestei tendințe); sau supraviețuirea unor mitologii cu productivitate ficțională, precum conspirаționismul (translat dinspre vechea Securitate înspre SRI) și tracomania (resuscitată în reacție la globalizare). Literatura locală de consum, căreia Mihai Iovănel îi face loc cu asupra de măsură în Istoria sa, nici nu pare să funcționeze în postcomunism decât ca umbră palidă a ce fusese în timpul comunismului: dacă acest segment a beneficiat înainte de 1989 de o piață propriu-zisă grație capacității de „infuzare ideologică eficientă", după Revoluție, literatura domestică de consum își ratează atât funcția populară (ieșind greu în afara comunităților de fani pe o piață acaparată de traduceri), cât și pe cea „de avangardă", legată de un postmodernism updatat ca mentalitate epistemică și tehnologică (de vreme ce critica mainstream o neglijează). Cea mai interesantă conexiune dintre literatura comunistă și postcomunistă este prilejuită de noțiunea „punctelor de rezistență", vizând itemi ai spațiului cultural care depășesc reperul obișnuit al cenzurii oficiale. Ideea unei „condiționări negative" a producției literare îi permite lui Mihai Iovănel observații pătrunzătoare și profund demitizante despre productivitatea interdicțiilor ideologice, de obicei privite până acum sub specie unilateral represivă, în literatura scrisă în timpul comunismului și în procesul ei de sofisticare esopică. Aceeași idee explică pertinent blocajul creator întâmpinat de unii scriitori optzeciști după 1989, tocmai atunci când ridicarea restricțiilor de expresie ar fi trebuit să faciliteze libera dezvoltare a limbajului postmodern. La fel de argumentată este dezbaterea unor puncte de rezistență specific postcomuniste, privind națiunea, religia sau sexualitatea, chiar dacă și consecințele ficționale ale acestora reclamă în continuare explicația genealogică ținând de acea epocă comunistă care înconjurase temele respective cu anumite tabuuri.

Fapt este că, pe numeroase din palierele sale, literatura română a anilor 1990-2020 se prezintă ca un compus *post*-comunist, modelat de moștenirea parentală cel puțin la fel de mult precum este de experiențele contemporane. În raport cu tabloul economic, social și politic al acestor experiențe, spre care gustul său ideologic îl îndreaptă cu atenție susținută, Mihai Iovănel resimte, chiar dacă nu o spune explicit, dificultățile literaturii postcomuniste de a se branșa la realități proxime – „deficitul ei de înțelegere" – ca pe o carență valorică[9]. O astfel de funcționare în bulă o ipostaziază proza lui Mircea Cărtărescu, în care „utopia literaturii substituie orice schemă socială veridică și maschează orice comportament minim integrat în social". Dacă postmodernismul instituționalizat în anii '90 (după o cristalizare optzecistă) era obișnuit să evite reprezentarea realistă, nici tipuri mai tranzitive de realism apărute în postcomunism nu ies foarte bine în confruntarea cu realitatea: realismul mizerabilist al anilor '90 se înfundă într-o perspectivă „mioapă", incapabilă de o percepție socială care să depășească discursul anticomunist; realismul douămiist rămâne limitat în autobiografism narcisist; iar realismul mai diversificat stilistic din a doua parte a anilor 2000 (pentru care formula *glitzy* de „realism capitalist" e totuși impropriu folosită și fără precizie analitică) vehiculează adesea „fantasme ale unei mici burghezii" prin autori aparținând, de fapt, unui „proletariat intelectual". O nostalgie lukácsiană după un realism robust de sintetică acoperire socială poate fi citită printre rânduri în aceste analize ale prozei postcomuniste. Un astfel de reper implicit îl face pe Mihai Iovănel critic chiar și cu produsele generației sale douămiiste (căreia unii comentatori s-au grăbit să declare că tânărul istoric îi celebrează spiritul „progresist") și îl determină să invoce apreciativ capacitatea realismului socialist de a se „conecta la realitatea din teren" și de a genera uneori „capodopere".

Dacă blocajele realismului în postcomunism pot fi înțelese și prin explicații ce țin de istoria acestei formule în literatura română, analiza formelor poetice (până la apariția postumanismului din jurul lui 2010) reclamă, de asemenea, descrieri de tip genealogic. Neoexpresionismul, de pildă, este urmărit pe o traiectorie derulată de la Angela Marinescu, Ion Mureșan, Mariana Marin, ca noțiune „aplicată retroactiv din anii '90 pentru a descrie și valoriza canonic fenomene și autori ('70, '80, '90, 2000) care se disting de narațiunea dominantă a postmodernismului și a fracturismului". Minimalismul biografist radicalizat de fracturiști (Marius Ianuș, Elena Vlădăreanu, Dan Sociu, Domnica Drumea) se cere și el raportat la o „linie prezentă în fundalul generației optzeciste prin Romulus Bucur sau Alexandru Mușina". În multe din aceste situații însă, o discuție sintetică pe concept ar fi putut suplini cu folos fișele descriptive ale unor autori care sunt prezenți în poezia de după 1990 doar prin influență sau ca fundal. Cazurile cele mai frapante în acest sens îi vizează pe Marin Sorescu și pe Mircea Ivănescu. Ca să justifice „procesul evolutiv de lirică tranzitivă" în care „survin" optzeciștii (cu pretenția că îl lansează), proces continuat într-o formă sau alta de nouăzeciști și douămiiști, Mihai Iovănel le face prezentări lărgite lui

Sorescu și lui Ivănescu în stilul aceloraşi medalioane de autor, ieşind inutil din cadrul segmentului temporal al Istoriei sale. Utilă doar pentru istoria literar-ideologică a comunismului este și lectura amănunțită a poeziei lui Ion Gheorghe, o adevărată foaie de turnesol care ilustrează „toate etapele politico-estetice" ale epocii de dinainte de 1989. În schimb, în ceea ce privește paradigma postumană manifestată în poezia românească din a doua jumătate a anilor 2000, lipsește tocmai situarea, într-un context internațional contemporan de data aceasta. Altfel, strict sub aspectul lecturii de text, Mihai Iovănel oferă aici cele mai comprehensive, plastice și inteligibile interpretări ale acestei poezii de foarte multe ori neinteligibile, chiar dacă o anumită delectare venită din gustul său personal pentru euristică (pusă greu la încercare în acest caz) îl împiedică să dea întotdeauna verdicte valorice ferme (comparativ cu mișcările poetice anterioare).

Oricum, potrivit unui criteriu al prezenței și relevanței în contemporaneitate ar fi putut fi secționate, individual și per ansamblu, și descrierile criticilor șaizeciști, a căror operă scrisă în timpul comunismului, oricât de importantă în edificarea statutului lor „canonic", este tratată disproporționat în raport cu activitatea lor din postcomunism (cazul lui Mircea Iorgulescu, Marin Mincu sau Mircea Martin, ultimii doi cu o implicare instituțională și de direcție cu impact în literatura postcomunistă, dar expediată în câteva rânduri). Deplasate în afara tabloului contemporan sunt, cu tot aportul lor speculativ, și alte foraje de sistem literar. Mihai Iovănel urmărește, de pildă, rolul instituțional al Academiei, de la „codificarea sa în perimetrul politicii identitare în cheie naționalistă" și explică pertinent cum politica de industrializare comunistă a determinat atât interesul regimului pentru intelectuali tehnocrați, cât și opțiunea tăierii bugetelor de la educație pe măsura acumulării cheltuielilor cu industria. Însă tocmai rolul postcomunist al Academiei, care nu a fost neglijabil, dacă tot vorbim de supraviețuirea canonului estetic, rămâne abordat laconic, în termeni de „instituție conservatoare și naționalistă, fără un impact real în spațiul public". De asemenea, este de neînțeles de ce autorul păstrează în tabloul său mitul „modernității mașiniste", extrem de prolific în cadrul ideologic comunist și cu rezultate ficționale îndeosebi pe segmentul SF, în condițiile în care povestea acestuia se încheie efectiv în anii '80.

Corespunzător acestor excursuri fascinante, dar nu întotdeauna justificate, în cultura literară din timpul comunismului (despre care s-ar fi putut scrie altă istorie sau alte microistorii), Mihai Iovănel tratează frugal elemente nodale sau măcar inedite ale sistemului literar postcomunist. Injecția de nonficțiune de după 1989, care a strangulat temporar producția literară domestică, dar i-a și deschis noi căi de evoluție, primește doar patru pagini de analiză, dominant enumerativă și susținută, ca studiu de caz, prin diaristica lui Gabriel Liiceanu. Capitolul despre edituri cuprinde cinci branduri (Humanitas, Polirom, Nemira, Paralela 45, Vinea), insuficiente ca să dea seamă de multiplicitatea unei piețe literare emergente și – dacă tot vorbim în termeni materialiști – de oscilațiile ei între a specula în continuare fonduri de la stat sau a se arunca fără plasă într-o rețea de consum cunoscută doar în teorie. Lansarea revistei *Observator cultural* este localizată cu acuitate pe harta înfruntărilor dintre neoliberalii progresiști și neoconservatorii păltinișeni, dar despre seria post-Lefter, cea mai întinsă temporal, autorul se limitează la a observa enigmatic că „renunță parțial la programul ideologic fixat de Lefter, deși o parte din datele acestuia (optzecismul) rămân implicite". Unele tematici de agendă culturală recentă și de relevanță globală par mai degrabă bifate, beneficiind de discuții și exemplificări sumare (Regionalii, Dizabilități). Astfel de lacune sunt cu atât mai regretabile cu cât ele vizează zone de infrastructură și ideologie literară pe care, dintre criticii contemporani, Mihai Iovănel ar fi fost apt ca nimeni altul să le dezbată articulat.

Ca să ridice miza unei ediții ulterioare, pe care a anunțat-o deja răspunzând obiecțiilor sau eventualelor obiecții de acum, autorul ar putea găsi și o soluție de a comprima sintetic fișele de autor, care constituie un compromis poate necesar de inventariere lexicografică, dar îl obligă, prin însuși formatul lor descriptiv-valorizant, să își negocieze metoda asumată de incizie ideologică în schimbul unor lecturi mai îmblânzit tematice. În felul acesta, analiza producției literare efective s-ar cupla mai convingător cu analiza mecanismelor de sistem, realizată, pe un eșafodaj speculativ altminteri beton, în aproximativ prima treime a volumului de față. La un moment dat, Mihai Iovănel însuși menționează că și-ar dori să scrie un „roman de uzină" al literaturii, cu instalații și mecanisme devenite protagoniști în defavoarea scriitorilor-personaje. Într-adevăr, gruparea pe seturi de autori, conform deci unui principiu mai colectivist de analiză, ar putea limita și derizoriul controverselor exemplificat momentan în mema „sunt sau nu sunt în *Istoria* lui Iovănel". Nu în ultimul rând, ea ar corespunde obiectivului, susținut de critic printr-o lectură genealogică la care m-am referit anterior, de relaxare a perspectivei estetice care a monopolizat istoriile literare de până acum din România, adesea cu prețul îngustării realității literare pe care acestea o vizau. Faptul că, în cursul analizelor literare și în listele propuse pentru fiecare gen, Mihai Iovănel evită ideea „valorii" în favoarea unor noțiuni aparent mai relaxate, dar și mai echivoce, de „reprezentativitate" sau de „relevanță", nu clarifică deocamdată problema selecției și a criteriilor acesteia care să transgreseze eventual canonul estetic. Căci, altfel, autorul oferă cu prisosință argumente pentru „grabnicul sfârșit"[10] al respectivului canon: în ancheta ideologică din prima parte a Istoriei, care decriptează luptele pentru putere culturală din spatele valorilor atemporale ale esteticului; în observațiile critice despre îndelunga relevanță a conflictului generațional în literatura română, care a reînnoit miza intra-literară a canonizării de la o epocă la alta; în reflecțiile neconcesive din capitolul ultim despre canonul transnațional; în descrierea „formei naționaliste și autarhice de apreciere patrimonială" a literaturii în Europa de Est[11] ca echivalent al „comodificării occidentale a artei". Chiar și doar pentru aceste argumente însă, e clar că următoarele istorii ale literaturii române care să conteze nu vor mai putea fi la fel ca cele dinaintea „Istoriei lui Iovănel". Fie că ele vor fi scrise de Mihai Iovănel însuși sau nu.

ACKNOWLEDGEMENT:
This work was supported by a grant of the Romanian Ministry of Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-III-P4-ID-PCE-2020-2026, within PNCDI III.

Note:

1. Vezi dosarul *Observator cultural* din nr. 1067, 25 iunie 2021.
Online: https://www.observatorcultural.ro/categorie/dosar/.
2. Vezi Fredric Jameson, *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act* (Ithaca: Cornell University Press, 1981); pentru o situare mai largă, Thomas Bender, Carl E. Schorske, eds., *American Academic Culture in Transformation: Fifty Years, Four Disciplines* (Princeton, 1998).
3. Vezi și observațiile lui Ștefan Baghiu despre „normalizarea prezenței analizelor postmarxiste" în zona academică românească, dar și despre absorbția acestui limbaj, cu rezultatul „comodificării" lui potrivit obiectivelor de finanțare, în mediile independente ale „discursului cultural din urbanul mare". Ștefan Baghiu, „Critica ideologică în epoca limbajului administrativ de stânga: o istorie New Left a literaturii române contemporane", *Transilvania*, nr. 7-8 (2021): 80-89.
4. Mihai Iovănel, „Istoria mea este interesată mai curând de explicarea unui sistem, decât de canonizarea unor autori", interviu de Mircea Pricăjan, *Familia,* 5 iulie, 2021. Online: https://revistafamilia.ro/?p=2461. Accesat 3 august, 2021.
5. Vezi Fredric Jameson, *The Ideologies of Theory. Essays 1971-1986* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988).
6. Comparativ cu Ioana Macrea-Toma, *Privilighenția. Instituții literare în comunismul românesc* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2009).
7. Florin Poenaru, „Istoria lui Iovănel – epitaful optzecismului", *Criticatac*, 14 mai 2021. Online: http://www.criticatac.ro/istoria-lui-iovanel-un-eveniment/.
8. Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840* (București: Cartea Românească, 2008).
9. În acest sens, vezi și observațiile lui Costi Rogozanu: „Iovănel ne prezintă o lume literară care nu înțelege mai nimic din noua eră"; „Pentru Iovănel un semn bun înseamnă nu doar debarasarea de un limbaj provincial unsuros, incorect politic, ci căutarea unui pact realist valabil, credibil, un soi de refacere măcar simbolică a unui contract social între scriitor și cetățean-cititor". Costi Rogozanu, „Când totul e pierdut, ai grijă să cazi cu stil. Istoria lui Iovănel: note, completări, provocări", *Transilvania*, nr. 7-8 (2021): 67-79.
10. Sorin Alexandrescu, „Pentru un mai grabnic sfârșit al canonului estetic", în Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, traduceri de Mirela Adăscăliței, Șerban Anghelescu, Mara Chirițescu, Ramona Jugănaru (București: Univers, 1999).
11. Christian Moraru observă, în acest sens, că Mihai Iovănel realizează o „critică dual a estetocentrismului și etnocentrismului". Christian Moraru, „Literary Historiography as Event: Mihai Iovănel's *History of Contemporary Romanian Literature: 1990-2020*", *Transilvania*, nr. 7-8 (2021): 1-13.

Bibliography:

Baghiu, Ștefan. "Critica ideologică în epoca limbajului administrativ de stânga: o istorie New Left a literaturii române contemporane" [Ideological Critique in the Era of Leftist Administrative Language: A New Left History of Contemporary Romanian Literature]. *Transilvania*, no. 7-8 (2021): 80-89. https://doi.org/10.51391/trva.2021.07-08.09.

Bender, Thomas, and Carl E. Schorske, eds. *American Academic Culture in Transformation: Fifty Years, Four Disciplines*. Princeton: Princeton University Press, 1998.

Cornea, Paul. *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840* [The Origins of Romanian Romanticism]. Bucharest: Cartea Românească, 2008.

Jameson, Fredric. *The Ideologies of Theory. Essays 1971-1986*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988.

Jameson, Fredric. *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca: Cornell University Press, 1981.

Macrea Toma, Ioana. *Privilighenția. Instituții literare în comunismul românesc* [Privilligentsia. Literary Institutions in Romanian Communism]. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2009.

Moraru, Christian. "Literary Historiography as Event: Mihai Iovănel's *History of Contemporary Romanian Literature: 1990-2020.*" *Transilvania*, no. 7-8 (2021): 1-13. https://doi.org/10.51391/trva.2021.07-08.01.

Poenaru, Florin. "Istoria lui Iovănel – epitaful optzecismului" [Iovănel's History – The Epitaph of the 80s]. *CriticAtac*, May 14, 2021. Online: http://www.criticatac.ro/istoria-lui-iovanel-un-eveniment/.

Rogozanu, Costi. "Când totul e pierdut, ai grijă să cazi cu stil. Istoria lui Iovănel: note, completări, provocări" [When everything's lost, try to fall with grace. Iovănel's *History*: notes, additions, challenges]. *Transilvania,* no. 7-8 (2021): 67-79. https://doi.org/10.51391/trva.2021.07-08.08.